

YSTADNATUR

Kulturlandskapets förändring

Innehållsförteckning

YstadNatur Nummer 56 År 2018

Ledare.....	3
Svalört - kär i Sverige men okär i USA	4
”Österlens sköna vattendrag” – ett LEADER-projekt.....	7
Hörjelgården – 40 år med Naturskyddsföreningen som landskapsvårdare.8	
Östersjöns övergödning – vad får det för konsekvenser?	12
Vad vill raphönsen ha av landskapet?.....	15
Så kan du skapa mer natur !	18
Verksamhetsberättelse 2017	28
Kallelse till kretsstämma.....	32

Redaktion: Bert Rydhagen, Lisbeth Borgström, Raija Lanas och David Altengård

Grafisk form: David Altengård, kontakt@dafoto.se

Omslagsbilder: Landskap i förändring, fler bildpar finns på ystad.naturskyddsforeningen.se

Styrelse:

Sindre Magnusson <i>ordförande</i>	070 214 43 67	zindres@live.se
Raija Lanas <i>vice ordförande</i>	0700 44 78 16	raija.lanas@edu.ystad.se
Bengt Celander <i>sekreterare</i>	0411 17439	bengtcelander@hotmail.com
Lisbeth Borgström <i>kassör</i>	0730 455 212	lisbeth.borgstrom@telia.com
Helén Nilsson	0411 120 45	helen-n@telia.com
Margareta L Nörregård	070 669 45 59	hage44@swipnet.se
Simon Lundin <i>suppleant</i>	0737 708 705	simonlundin@hotmail.se
Bert Rydhagen <i>suppleant</i>	0411 169 79	rydhagen.bert@gmail.com
Kerstin Svensson <i>suppleant</i>	0708 69 11 11	kerstinharriet@gmail.com
Birgitta Prahll <i>suppleant</i>	0411 134 91	birgitta.prahl@hotmail.com

Address: NFY c/o Bert Rydhagen, Snapphanegatan 7, 271 36 Ystad

Plusgiro: 17 06 11-8

Organisationsnummer: 848000-8658

Webbplats: ystad.naturskyddsforeningen.se

Ordföranden har ordet

Landskap i förändring

Landskapet har alltid förändrats och kommer alltid att omformas. Det som är allvarligt och typiskt för vår tid är emellertid den genomgripande förvandlingen från småskalighet till storskalighet och från mångfald till monokultur. Fåglar, blommor och insekter slås ut på samma gång som de historiska rötterna bakåt kapas. Landskapets skönhet är beroende av mångformighet och struktur.

Naturskyddsföreningen vill ha kvar mångfalden i landskapet och för detta krävs andra spelregler och signaler från konsumenterna, EU och staten. Vi tror också att många markägare kan utveckla turism som innebär intäkter från aktiv natur- och landskapsvård. Den växande turistnäringen behöver integreras med jord- och skogsbruket. De flesta markägare får idag ingen nytta av att turismen ökar, tvärtom kanske de istället får hantera negativa konsekvenser såsom nedskräpning.

Det jag gillar särskilt mycket med Naturskyddsföreningen i Ystad är programmet och då särskilt utflykterna. I årets program kan vi erbjuda hela 16 utflykter runt om i

Ystads kommun och Österlen men även så långt bort som till Falsterbo och Vattenriket. Därtill kommer fem föredrag och studiebesök, där vi bl a lyfter vattenfrågan. Vi genomför och deltar i flera evenemang. Det gäller Ejderns dag, Den biologiska mångfaldens dag och Falsterbo Bird Show. Vi kommer även att försöka lyfta in natur- och klimatfrågor i valet. Föreningen kommer att försöka nå en ny målgrupp, nämligen barn och unga 10-14 år. Vi arrangerar: Äventyr i naturen (Naturkollo) 7-12 augusti.

Om Naturskyddsföreningen ska kunna påverka mer måste vi bli fler medlemmar. Glöm inte betala in medlemsavgiften och tipsa intresserade. På denna länk får du vägledning om hur du går med i föreningen till kostnad av 295 kr/år: www.naturskyddsforeningen.se/vad-du-kan-gora/butiken/medlemskap

Du kan läsa artiklar i fullversion på: ystad.naturskyddsforeningen.se eller på vår Facebook-sida: facebook.com/snfystadi

Sindre Magnusson

Svalört

- kär i Sverige men okär i USA

Våren inleds ofta i Skåne i gult i trädgårdarna och den närmsta omgivningen. Först kommer Vintergäck (*Eranthis hyemalis*) och sedan kanske vårlök (*Gagea lutea*) och gulsippa (*Anemone ranunculoides*). Samtidigt eller strax efter slår svalörten (*Ranunculus ficaria*) ut. Då gäller det att inte vara trött på det gula utan njuta även av dessa växter som bildar hela mattor. De gula stjärnformade glänsande blommorna är emellertid bara utslagna vid varmt och soligt väder då de solgula stjärnblommorna alltid vänds mot solen. Man behöver således vare sig titta på molnen eller termometern för att veta vilket väder det är och just varit.

Eftersom svalörten trivs bra i mullrik jord eller till och med på lerjord, är det inte så konstigt att den funnit sig väl tillrätta i Skåne. Den kan även dyka upp på gräsmattor och i parker. Många har dock ondgjort sig över svalörten som ett besvärligt, flerårigt ogräs i rabatterna men borde då tänka mer kommande dagar eftersom framåt sommaren ofta hela örten

vissnat ner utan att man behövt rensa bort den.

För många av oss är Skånes rapsfält det gulaste gula man kan finna, men svalörten är faktiskt lika gul när man beskådar var och en. Därför är den lika svår att fotografera som exempelvis kabbelekan (*Caltha palustris*), där också den totala gulheten kan suddas ut de enskilda blomdelarna på ett foto.

Namnet svalört är belagt i svensk litteratur sedan 1639 och kommer – enligt Elias Fries Botaniska utflygter från 1864 – av att svalörten blommar som mest ungefär när svalorna börjar komma tillbaka, så det kanske förklarar det svenska namnet. Det låter enkelt, men någon annan förklaring bjuds inte.

Om man läser gamla botanikböcker kan man lätt bli förvirrad avseende namnen på och runt svalört. I de gamla örtaböckerna kallades arten *Chelidonium minus* och dess nuvarande namn svalört användes

förr på skelört (*Chelidonium majus*) – och tvärt om – som hör till familjen vallmoväxter (*Papaveraceae*). Vid början av 1800-talet var dess svenska namn Kålranunkel, men blomman kallades även Kerskål, Smörblomma och Möja. I äldre litteratur kan svalörten ha namn som Korskål, Sqvallerkål, Fijkwårört, Flengräs, Gulaåker och Prestepingar.

Precis som i de flesta andra arter i ranunkelsläktet innehåller svalörten svaga koncentrationer av det giftiga ämnet protoanemonin. Om plantan på något sätt skadas bryts den ostabila glucosiden ranunculin ned till socker och protoanemonin (en lacton), som i sin tur bryts ned till en ogiftig dicarboxylsyra. Om protoanemonin läcker ut ur blad och stam kan den på huden orsaka klåda och ge hudrodnad och blåsor. Kommer den in i kroppen ger den illamående och kräkningar och kan i större mängder leda till gulsot, kramper och till och andra förgiftningssymptom. Det finns således anledning till att vara lite

försiktig med att äta färsk svalört. Liksom andra smörblommor äts den varken av kor eller hästar och får den stå orörd i hagen. Svalört (och smörblomma) gynnas därför av bete.

Giftet neutraliseras genom uppkokning och torkning varefter bladen är ätliga. Förr i tiden samlade man in dem och använde knölnarna mot fikonvårtor på nötkreatur. Svalört sägs också vara verksamt mot mänskliga hemorrojder – kanske beroende på att rötterna ser ut ungefär som de synliga delarna av hemorrojder. Bladen användes förr, i små mängder, bland grönkål och andra grönsaker som sallad om våren. Det sägs att unga blad har smak av nöt. De stora birötterna är som färska skarpa, men blir som äldre mildare. Kokade, torkade och malda kunde de användas till nödröd.

forts. nästa sida

Växten planterades in vid större gårdar såsom prästgårdar, herresäten och liknande. Arten kom därigenom att bli kännetecknande för överklassbosättning.

Svalört är flerårig och bildar ofta stora mattor utan att tränga ut gräs och andra tåliga arter. Stjälken är mer eller mindre nedliggande.

Blommorna är omkring tre centimeter breda och har sju till tolv, gula, långsmala kronblad. Svalört är en mångformig art som av botaniker delas upp i två underarter, svalört och stor svalört. Huvudunderarten bildar groddknoppar i bladvecken och har en dålig fruktsättning, medan stor svalört saknar groddknoppar och har god fruktsättning.

Svalörtens pollen är ofta missbildat, därför är frösättningen dålig och blomman bildar inte så mycket frön. Istället fortplantar sig växten huvudsakligen med hjälp av små groddknoppar, som utvecklas i bladvecken efter blomningen. Den förökar sig dessutom med hjälp av underjordiska rotnölar. Arten har i Finland nästan helt tappat förmågan att fortplanta sig könligt. Den kan dock sprida sig ganska effektivt vegetativt med hjälp av flödande vatten. Bestånd som uppkommit på detta sätt representerar intressant nog en och samma klon.

I Nordamerika finner man blomman

under namnet fig buttercup, vilket motsvarar blommans latinska namn (översatt till svenska fikonsmörblomma), och har där ett helt annat rykte än i Sverige. Den anses som en "invasiv art" i 24 stater (år 2014) och som sådan har den inte i Amerika att göra och borde inte få finnas där. Slår man i de amerikanska botaniska böckerna står det visserligen att den numera är väl spridd i många amerikanska stater men att den är giftig och potentiellt dödlig för boskap och därför bör utrotas.

Kanske är skillnaden att våra svenska kor och hästar har umgåtts så länge med svalört att de lärt sig undvika blommorna medan de engelsktalande djuren inte förstår svalörtens giftspråk – en intressant tanke, värd att fråga Darwin om någon träffar på honom.

I amerikansk litteratur anges också att svalörten kan konkurrera ut de andra vårblommorna och att den har en stor fördel genom sin vegetativa förökning. Dessutom ondgör man sig där över att när de andra vårblommorna konkurrerats ut så vissnar svalörten ner och lämnar jorden kal mellan juni och februari och utsatt för erosion. Ack ja, så olika man kan se på en vacker, skånsk, vårblossa.

Åke André-Sandberg

”Österlens sköna vattendrag” – ett LEADER-projekt

Österlens vattenråd och vattenrådet för Nybroån, Kabusaån och Tygeån vill förbättra och förstärka arbetet med att uppnå god status enligt EU:s vattendirektiv i våra vattendrag. Genom ett treårigt LEADER-projekt har nu vattenråden fått möjlighet att anställa en projektledare för ett sådant arbete.

Projektledaren ska skapa engagemang och sprida information om vattenmiljöernas status, deras värden och betydelse genom informationsmöten, vattendragsvandringar, platsbesök, workshops samt via hemsida och sociala medier. Projektledaren ska också marknadsföra pågående och avslutade projekt och inspirera markägare att genomföra åtgärder som minskar näringsämnesbelastningen och främjar biologisk mångfald och rekreationsintressen i och vid vattenmiljöer. Projektledaren ska även ta fram förslag på finansier-

ing och arbetssätt samt utgöra ett stöd vid kontakten med myndigheter. Ett flertal ideella organisationer så som t ex LRF, naturskyddsföreningar och fiskevårdsföreningar kommer att medverka i projektet och projektledaren ska stödja deras aktiviteter. Projektledaren ska även genomföra eller underlätta för barn- och ungdomsaktiviteter knutna till vattenmiljöer för att öka kunskapen och skapa engagemang i denna målgrupp. Samarbete med Lunds universitet och Kristianstad högskola planeras.

Just nu väntar vattenråden på det slutliga beslutet från Jordbruksverket för att kunna påbörja arbetet.

*Kommunekolog
Andrea Nowag*

Hörjelgården – 40 år med Naturskyddsföreningen som landskapsvårdare

När Naturskyddsföreningen i Skåne fick Hörjelgården 1976 kom det inte som en total överraskning. Redan 1968 hade nämligen de dåvarande ägarna, Edith och Sigurd Andersson, bestämt att föreningen skulle arva gården. Donationen var till minne av deras naturintresserade son Ingvar-Ellwin Sigurdhson. Det var en illa nedgången korsvirkesgård som föreningen tog emot. Men markerna var intressanta eftersom de till stor del sköts på ett ålderdomligt sätt. Här fanns dessutom de tre markslag som kännetecknade jordbruket i denna del av Skåne fram till 1800-talets första hälft: åkermark, vinterfodermark och utmark.

Man brukar benämna dessa inägor (åker och äng) respektive utmark (betesmark). Idag, 4 decennier senare, är gården fortfarande i föreningens ägo. Markerna sköts av en liten grupp volontärer och årligen kommer många besökare från både skolor och högskolor.

En av de första som engagerade

sig för Hörjelgården var Urban Emanuelsson, idag professor vid Centrum för biologisk mångfald, CBM/SLU. Tillsammans med sina kollegor från växtekologen vid Lunds universitet lade han grunden för restaureringen av markerna. Man bestämde sig för återskapa ett landskap som var typiskt för trakten och tiden före enskiftet, dvs. från 1300-talet fram till början av 1800-talet.

- Det förindustriella landskap som blivit resultatet av detta restaureringsarbete kan inte upplevas på någon annan plats i Sverige, menar Urban med facit i hand.

Ett exempel på detta är stubbskottsängen som började restaureras 1982 och sedan dess sköts på traditionellt sätt, med röjning om vintern, risning på våren och lieslätter på efter-sommaren. Stubbskottsängen var en vanlig brukningsmetod fram till 1800-talet och upp till en tredjedel av landytan i vissa delar av Skåne kan

ha varit stubbskottsängar. Idag finns de i princip bara kvar i Rumänien. Det är därmed stubbskottsängen, tillsammans med översilningsängen, utmarken och åkrarna, som gör Hörjelgårdens marker så kulturhistoriskt intressanta och artrika.

- Trots att Hörjel med sina 30 hektar mark inte är en speciellt stor fastighet – och vid första anblicken inte heller ser så märkvärdig ut – är den helt unik med sitt kompletta traditionella markanvändningssystem. Det är ett biologiskt kulturarv som är förtjänt av en betydligt större uppmärksamhet, säger Urban.

Flera universitet och högskolor använder regelbundet Hörjelgården både för forskning och undervisning. Eva Waldemarson är universitetslektor emerita på biologiska institutionen i Lund och ordförande i Sveriges botaniska förening. Både på våren och hösten har hon tagit ut generationer av studenter på grundkursen i ekologi. Dessutom genomför påbyggnadskursen i ekologi sina projekt-dagar här varje år. Eva menar att Hörjelgårdens marker har ett mycket högt undervisningsvärde.

- Här kan vi se strukturen på en stubbskottsäng och en översilningsäng. Fältskiktets artsammansättning i stubbskottsängen är helt unik, här

blandas skogsarter med ängsarter. Åkertegarna med tresådet är ovärderligt. Och alla dessa fantastiskt rika ekosystem ligger intill varandra och är därför lätta att studera även under ett kort besök.

Läroutbildningarna från både Malmö och Kristianstad kommer ofta till Hörjelgården. Britt Sandberg undervisar vid Högskolan i Kristianstad och har varit ute med sina lärarstudenter de senaste 15 åren.

- För mig är Hörjelgården en fantastisk plats och ger oss möjlighet att visa ett naturskönt område, där natur och kultur möts så väl. Vi kan visa på hur biologisk mångfald hänger ihop med kulturlandskapet, och se många växter som nämns i vår svenska litteratur - mandelblom exempelvis. Studenterna får också möjlighet prova på något gammalt hantverk. Det förvånar mig alltid hur få av dem som någon gång stiftat bekantskap med ull- eller linberedning. Det är också väldigt få av studenterna som tidigare funderat över hur landskapet runt oss ser ut idag och vilken historia det har. Och inte minst kan vi här, in situ, diskutera hur vi vill att landskapet ska se ut i framtiden.

forts. nästa sida

Här spelar Hörjelgården en viktig roll som både kunskapsförmedlare och inspirations-källa för blivande lärare.

Under slutet av 1980-talet började allt fler grund- och gymnasieskolor att hitta till Hörjelgården. Byggnaderna renoverades och gården framstod allt mer som en attraktiv plats för lägerskolor, fältkurser och för att utveckla utomhuspedagogiken. Barn och ungdomar från hela Skåne och i alla åldrar kan här under några dagar studera den biologiska mångfalden och genom praktiskt arbete få en bild av livet på en gård förr.

Mona Burman är numera pensionerad lärare från Simrishamn. Hon har tagit med sina klasser mer än tio gånger på lägerskola sedan 1995.

- Anledningen till att jag kommer med mina elever är att jag vill ge dem en fantastisk naturupplevelse och förmedla en känsla av stillhet, harmoni och frid hos Moder Natur, något som bara Hörjelgården kan ge. Jag har varit på här med mycket tuffa sexor och eleverna har själva önskat att få återvända fler gånger. Dessutom är de som är engagerade här kunniga både i sitt fack och i bemötandet av elever och lärare. Jag förstår inte att man har råd att kasta bort denna otroligt viktiga kraft- och kunskap-

skälla för många ungdomar.

Sedan snart ett decennium befinner sig Hörjelgården nämligen i till synes permanent ekonomiskt trångmål eftersom bidragen till både markvård och pedagogik har dragits in. Stiftelsen Hörjelgården som driver verksamheten har febrilt, tillsammans med Naturskyddsföreningen, letat efter sätt att lösa ekonomin och rädda verksamheten.

Eva Waldermarson, som också suttit i styrelsen för stiftelsen, är orolig för framtiden:

- Att lämna Hörjel utan skötsel är som att restaurera ett slott med möbler och allt och sedan inte lägga på ett tak. Och studenter, skolelever, lärare, forskare och alla andra besökare skulle förlora en unik plats för både studier och rekreation.

Samtidigt kämpar ett tappert gäng vidare, både med landskapsvård och skötseln av byggnaderna. Det saknas varken arbetsuppgifter eller idéer för framtiden. Bengt Nihlgård, professor emeritus i växtekologi och ordförande i Stiftelsen Hörjelgården, menar att här finns gott om möjligheter för forskningsprojekt.

- Genom åren har det naturligtvis bedrivits en hel del forskning, inte minst av Claes Bergendorff som länge

var gårdens anställda ekolog, men också av studenter som gjort sina C-uppsatser här, både kring landskapet, floran, faunan och utomhuspedagogiken. Jag håller på att sammanställa en förteckning över alla forskningsprojekt och publikationer. Vi som är verksamma här ute är synnerligen öppna för alla nya uppslag och idéer kring forskning.

Redan idag finns kontinuerligt uppdaterade artlistor, på det mesta från svampar till skalbaggar, på hemsidan.

- Otroligt många kunniga biologer och amatörer har bidragit till dessa artlistor, säger Ulf Lundwall, ordförande för Hörjelgårdens vänner, som också koordinerar mycket av det som sker på Hörjelgården idag, allt från publika arbetsdagar till kursverksamhet för Länsstyrelsen.

Naturskyddsföreningen har ägt och förvaltat Hörjelgården i 40 år. I år har föreningen överlätit på Stiftelsen Hörjelgården att helt ta hand om både skötsel och förvaltning av gården. Det har periodvis blåst både med- och motvind. Många har under alla dessa år lagt mycket energi för att förverkliga och driva vidare drömmen om en kunskapsgård dit skolelever, naturintresserade i alla åldrar, nya

svenskar, pedagoger, forskare och landskapsvårdare kan komma för att få fördjupade kunskaper om det gamla skånska naturlandskapet och även praktiskt lära känna det skånska kulturarvet. Samt naturligtvis väcka engagemang för frågor om social och ekologisk hållbarhet.

*Naturpedagog
Hjalmar Dahm*

FAKTARUTA

Var ligger Hörjelgården? I "risbygd", mellan Sjöbo och Tomelilla kommuner, 2 km från Äsperöd.

Ägare: Naturskyddsföreningen i Skåne, men förvaltning och drift har 2017 övertagits av Stiftelsen Hörjelgården (ordförande: Prof. emeritus Bengt Nihlgård)

Areal: drygt 29 hektar

Här finns: betesmarker, odlingsvångar, stubbskottsäng, översilningsäng, lövskog, stengårdsgårdar, unika hägnader, ett museijordbruk och en kringbyggd korsvirkesgård från 1814.

Naturstig: En 2 km lång naturstig leder besökaren runt i markerna och informativa skyltar finns vid de mest signifikanta platserna.

Hemsida: <http://skane.naturskyddsforeningen.se/horjelgarden>

Östersjöns övergödning – vad får det för konsekvenser?

Redan vid millennieskiftet var algblomningen ett stort och utspritt hot mot Östersjön. Bilden togs av NASA Earth Observatory, juli 2001.

I ett av världens mest undersökta havsområde som omringar stora delar av Sveriges kuster, har forskare länge känt till det allvarliga och oroväckande dilemmat eutrofiering, oftare kallat övergödning. De senaste årtiondenas ökande industrialisering

av framförallt jordbruket, men även reningsverk och transport har lett till Östersjöns näringsöverskott av framförallt kväve och fosfor vilket i sin tur resulterat i drastiska ekologiska förändringar i det marina ekosystemet. I allmänhetens ögon är

fenomenet någorlunda känt, däremot upplevs det finnas en viss distansering och motvilja angående allvarsamheten av Östersjöns miljöhot som i hög grad påverkar oss alla. Utvägen blir att uppmärksamma de förödande konsekvenser detta leder till, både på ett personligt men framförallt biologiskt och samhälleligt plan.

Vad innebär eutrofiering och vem bär skulden?

För det första behöver alla organismer, oavsett storlek och land – eller vattenlevande, någon form av näring för att kunna leva och utvecklas normalt. Näringsämnen som kväve och fosfor är en förutsättning för allt marint liv och speciellt viktigt för primärproducenter. Växtplankton, som hanterar fotosyntesen samt utgör basen i ekosystemet, är ett exempel på de som drar störst nytta av ämnena. Vidare är det endast en fjärdedel av kväve- och fosfor tillgången i Östersjön som har tillkommit naturligt, vilket betyder att den absoluta orsaken är antropogen, det vill säga mänsklig. Ur ett historiskt perspektiv ansågs Östersjön ursprungligen vara ett näringsfattigt hav, men under 1900-talets årtionden har det pågått

en stor ökning av mänsklig aktivitet i form av till exempel industrier, transporter och skog- och jordbruksverksamheter (WWF, 2017). Det har i stor utsträckning lett till en påfrestning som havet inte har klarat av. Eftersom Östersjön är omringad av ett flertal länder som alla har tusentals nätverk av vattendrag som inflöde i havet, resulterar det i att en ensam skyldig inte kan utpekas. Alla länder har på olika sätt påverkat och bidragit till den överbelastning havet nu får genomgå. Exempelvis finner en på flera håll runt om Östersjön stora grisgårdar med system som går ut på att samla ihop all spillning för återanvändning på åkrar, vilket i sig är otroligt effektivt. Däremot så tar en inte hänsyn till växternas oförmåga att ta upp all den överflödiga näringen. Detta medför att vattnet som faller ner på åkern blir nästan helt fullt av näringsämnen som sedan rinner vidare ut i åar och bäckar där en liten mängd näring kan tas upp av omgivande växtlighet. Problemet är att ofta rinner vattnet sedan förbi närliggande storstäder med få upptagningsmöjligheter och där orenade avlopp kan sammansluta sig till vattendragen och tillföra ytterligare näring innan det slutligen mynnar ut i Östersjön.

forts. nästa sida

Innanhavet med endast ett smalt sund i förbindelse med världshaven och få blandningar av vattenmassor medför även utsläppens kvardröjande effekt (Green, 2017).

Algblomning, syrebrist och döda bottenar

Framförallt växtplankton och fintrådiga alger tillväxer enormt vid överflöde av näring och det bidrar till algblomning som innebär en stor mängd algplankton på ett visst begränsat område. Å ena sidan är algblomningen en naturlig företeelse men i samband med eutrofieringen blir effekterna ett strimmigt grön- eller brunfärgat vatten som försämrar badkvaliteten och i vissa fall djurs och människors hälsa. Den biologiska mångfalden minskar även på flera sätt, bland annat när den ökande växtligheten dör och faller ner till botten, förbrukas stora mängder syre vid nerbrytning av organiskt material medan giftigt svavelväte samtidigt frigörs. Således skapas syrebrist vilket i sin tur eliminerar alla bottenlevande organismer och det bildas döda bottenar. Havsbottenen utan syre är idag tre gånger så stort som vid millennieskiftet och det har upptäckts områden dubbelt så stora som hela Danmark (WWF, 2017). Eftersom många arter inte kan

anpassa sig tillräckligt fort riskerar de att reducera sin populationsdensitet eller att helt utrotas. Dessutom kan makrofyter (vattenväxter) påverkas och minska i antal på grund av svår ljusgenomtränglighet genom grumligheten på ytvattnet.

Är det värt att åtgärda problemet?

De flesta skulle nog hålla med om att det inte är särskilt tilltalande att gå och bada i ett hav med kraftigt överrepresenterade växtplankton och eventuell giftig algblomning. De kulturella ekosystemtjänsterna som kan tillföra rekreation och estetiska förtjänster är alltså utifrån ett individuellt och samhällsperspektiv just nu drabbade. Likaså är fisk- och skaldjursfångst en ekosystemtjänst som tar stor skada till följd av eutrofieringens frammarsch. Men det är inte enbart dessa tjänster vi får i vinning om vi åtgärdar vårt misstag, utan enligt en rapport från naturvårdsverket skulle det faktiskt vara ekonomiskt lönsamt för samhället att stoppa eutrofieringen. En vinst för alla inblandade länder på flera miljarder kronor varje år (2009).

Avslutningsvis kan det motsägelserfritt hävdas att övergödningen i Östersjön har fått förödande

konsekvenser på det marina ekosystemet och våra ekosystem-tjänster, som är påtagliga även för oss människor och hela vårt globala samhälle i sin helhet. Det är på tiden att vi tar tag i problemet och inför striktare miljökrav inom framförallt jordbrukspolitiken och ser till så att alla länder samarbetar för att lösa något vi orsakat tillsammans. Även du och resten av de 90 miljoner människor runt om havet kan göra smartare val i vardagen för att belastningen av näringsämnen ska minska. Töm båttoan på land, minska köttkonsumtionen och fortsätt

diskutera och sprida kunskap om Östersjöns största dilemma.

Jonna Skog Ystad Gymnasium NA15

Källförteckning

1. Green, L. (2017). Östersjön - vad vi bör veta om Östersjön. Baltic Sea Media Project.
2. WWF (2017). Övergödning och algblomning. Världsnaturfonden WWF. <http://www.wwf.se/wwfs-arbete/hav-och-fiske/radda-ostersjon/minska-overgodningen/1133391-overgodning-och-algblomning>
3. Naturvårdsverket (2009) Vad kan havet ge oss. Naturvårdsverket <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-5937-8.pdf>

Vad vill rapphönsen ha av landskapet?

”Kiieer ik! Kiieer ik!” I Lätet var betydligt vanligare över åkrarna förr då jordbrukslandskapet fortfarande var en mosaik av småbiotoper, stengården och våtmarker. Mycket har hänt sedan dess. Vi har samtidigt sett stora nedgångar i antalet av vissa fågelarter som starkt förknippas med det öppna landskapet. Rapphönan är en av dessa arter.

Landskapsförändringarna som skett innebär att rapphönsens två grundläggande behov av mat och skydd inte längre möts till fullo. Men vad är det för mat och skydd de behöver?

forts. nästa sida

Många vet att raphönsen äter frön om vintern och att de kan stödutfodras med diverse spannmål och frömixer. För att överhuvudtaget nå en ålder då de kan tillgodogöra sig denna vegetabiliska kost måste de överleva kycklingstadiet, och det gör de inte utan god tillgång till insekter och andra ryggradslösa djur. Som små nykläckta kycklingar är de extremt beroende av dessa evertebrater. Kycklingarnas matsmältningssystem kan nämligen inte hantera fröer och växtmaterial utan de måste ha animaliskt protein. Ju mer insekter det finns, från de tidigaste kullarna och in på hösten, desto bättre och snabbare utvecklas kycklingarna till starka, livskraftiga individer. Kycklingarna är till viss del opportunisterna och äter det de får tag i som är av rätt storlek, men små skalbaggar, myror och myrugg, bladlöss och vivlar slinker lätt ner. Fjärilsarver är extra mumsiga och energirika.

Insektsrik föda kan man hitta i många olika typer av vegetation, men behovet för mat är tätt sammanlänkat med behovet för skydd i kycklingåldern. Båda behoven måste alltså tillfredsställas samtidigt, av samma biotop. Det finns dock ytterligare en aspekt att lägga till kraven på lämplig biotop, och det är att kycklingarna inte kan reglera sin egen kropp-

temperatur. Detta gör att de är mycket känsliga för regnblöt vegetation. Tvingas de söka föda i våt och tät gräsdominerad växtlighet löper de stor risk att kylas ner och dö. Den bästa biotopen för kycklingar är alltså någorlunda gles nere vid marken, den har en viss höjd som bidrar till ett skyddande ”tak”, och så är den givetvis attraktiv för insekter. Exempel på sådan vegetation är obesprutade kantzoner i spannmålsfält där ogräsen tillåts komma upp. Kycklingarna övergår successivt till att äta mer och mer växtmaterial. På vintern äter raphönsen gärna frön, men med dagens höstsådda grödor så råder det viss matbrist under denna årstid, särskilt under senvintern. Eftersom åkrarna plöjs så försvinner eventuell spillsäd ner i marken tillsammans med ogräsfröna.

Raphönsens kostvanor ändras med åldern men behovet av skydd kvarstår livet igenom. Många är de som suckande beklagat sig över hur korkade raphönsen är när de sätter sig i tydlig kontrast med sin gråbruna fjäderdräkt mot ett snötäckt fält. Faktum är dock att detta är en del av raphönsens överlevnadsstrategi. En strategi som går ut på att upptäcka annalkande fara i god tid, till exempel en räv på jakt efter ett skrovsmål. Ett plötsligt uppflog i sista sekund distraherar räven och

rapphönsen flyr undan. Om vintern är det moderna jordbrukslandskapet på många håll dock en fullkomlig öken med hundratals meter till närmsta skydd. Vad som saknas är plättar eller stråk med tät vegetation (åtminstone halvhektare stora), fördelade över landskapet så att en flock alltid har nära till skydd. Exempel på sådant vinterskydd är cikoria, rörflen, kvarlämnat spannmål, jordärtskockor, solrosor, men också vanlig stubbåker som öredragsvis inte snaggats till svålen. De år vi får en riktig vinter förlorar dock vissa av dessa sin funktion när de ligger platt mot marken under ett tjockt lager snö. Ett alternativ då kan vara block med granar som huggits i cirka halvmetershöjd, och hålls i detta skick. Då bildas ett tätt och bärkraftigt nätverk av grenar som håller snön från marken och skapar utrymme därunder. En bonus är om vegetationen utöver skydd kan erbjuda mat i form av frön, men detta kriterium är annars "lätt" mött med hjälp av foderautomater.

Det är inte bara under vintern som raphönsen behöver skydd. På våren behövs tät och risig vegetation där hönan kan lägga sina ägg och ruva ifred från både räv och spejande kråkfåglar. Naturliga björnbärssnår och gräskanter intill en tät häck är idealiska platser för ett raphönsbo.

Ännu bättre om platsen är något upphöjd över resten av marken så att äggen och redet inte dränks i vatten vid dålig väderlek. Landskapsförändringarna som skett inkluderar att många fältkanter har försvunnit då åkrarna gjorts större. Eftersom häckande raphöns ogillar att ha andra par för nära in på knuten så orsakar detta problem i form av "bostadsbrist". Det finns helt enkelt inte plats till så många häckande par inom ett visst område. Ett sätt att råda bot på detta är att skapa mer kanthabitat, både genom att förbättra befintliga fältkanter och genom att anlägga nya i form av så kallade beetle banks (skalbaggsåsar). Genom att skapa fler fältkanter försvåras dessutom rovdjurens jobb när dessa söker av ett landskap i sin jakt på föda.

Det optimala landskapet ger alltså raphönsen både mat och skydd. Inte så konstigt. Men kanske lättare sagt än återskapat.

Viltforskare Annelie Jönsson

Så kan du skapa mer natur !

Äger du en trädgård? Kanske kan du påverka gröna ytor som hör till din hyres- eller bostadsrätt? Kanske har du nyligen köpt en fastighet på landet med tillhörande mark, som du använder själv eller arrenderar ut, men du har inte funderat så mycket på hur marken skulle kunna användas på bästa sätt? Eller så är du själv ägare av skog- och jordbruksmark och bedriver ett aktivt lantbruk. Denna artikel ger en översikt vad gäller olika strategier och åtgärder som syftar till att gynna vilda djur, växter och naturtyper – biologisk mångfald. Naturen hotas av utträdning över hela planeten och av just den anledningen har varje enskild insats en stor betydelse, även om det bara handlar om 1 kvadratmeter. Vi behöver bli fler som bryter den negativa trenden för naturen. Det går att återskapa förutsättningarna för en rik biologisk mångfald och många har möjlighet att bidra. Ibland saknas idéer och kunskap.

Varför är det viktigt med naturen?

Intresset för naturen är stort, hos många. Men varför? Det finns flera olika orsaker och det varierar ganska mycket från person till person. För många handlar det om en känslomässig relation till naturen. Det finns också argument som har karaktären av etiska principer, vetenskap och egennytta. En etisk utgångspunkt kan vara att naturen och de djur och växter som lever på jorden har ett egenvärde! De har rätt att leva för att de finns, oberoende av om de är till nytta för just vår art. Utifrån detta perspektiv är det oetiskt att utrota de djur och växter som evolutionen frambragt under årmiljoner. I andra ändan av argumentationen har vi ekosystemtjänster och direkt ekonomisk nytta. Naturen och ekosystemen producerar syre, binder koldioxid, lagrar vatten, buffrar extremt klimat, insekter pollinerar odlade växter (vår mat), mediciner har sitt ursprung i vilda växter liksom råvaror och uppslag till innovationer. Det varierar över tid vilka arter vi vill använda. Artdöden krymper vårt handlingsutrymme, idag och än mer så i framtiden. Jag har ännu inte kommit in på de aspekter som alltfler värdesätter nämligen den egna tillgången till naturen, gärna i närheten där vi bor. Det handlar om

livskvalitet om vår hälsa. Att vandra, motionera, se och höra vilda djur, uppskatta det vackra hos blommor osv. Det kan vara stillhet men det kan också vara naturen som förutsättning för olika idrottsliga prestationer som i sig är avkopplande eftersom det slår ut den vardagliga stress som många känner. Negativ stress och brist på fysisk rörelse bryter ner hälsa och utgör också en samhällsekonomisk förlust av enorma proportioner. Det finns därtill en alltmer betydelsefull ekonomisk aspekt av vårt behov av upplevelser, som förutsätter att naturen och ett varierat landskap finns kvar, och det är turism (besöksnäringen). De kommuner som drabbas av den mest långtgående utarmningen av naturen och landskapet kommer i detta perspektiv att missgynnas när det kommer till turismens möjligheter att bidra till ekonomisk utveckling. En aspekt av oss människor som verkligen skiljer oss från djuren är vår kultur: musik, litteratur, film, teater, bild och form osv. En mycket stor del av inspiration och referenser till vårt levande kulturliv såväl som vårt kulturarv vilar på existensen av naturen och den mångfald som finns där. Utan naturen blir vår kultur blodfattig och utarmad.

forts. nästa sida

För att illustrera detta på en konkret sätt så testar vi ett stycke från en av Evert Taubes klassiker – minus naturen....

”Kalla den änglamarken eller himlajorden om du vill, jorden vi ärvde och xxxxxx den gröna. xxxxxxxx och xxxxxxxxxx och xxxxxxxxxx och xxxxxxxx låt dem få leva, de är ju så sköna. Låt barnen dansa som änglar kring xxxx och xxx, leka tittut mellan xxxxxxxx xxxxxx. Låt xxxxxx flyga och sjunga för oss en psalm, låt xxxxxx simma bland bryggor och stenar. Sluta att utrota skogarnas alla djur. Låt xxxxxx flyga, låt xxxxxxxx löpa.”

Den rätta Evert Taube-känslan finner sig inte riktigt, eller hur!

13 strategier för mer natur på den mark du kanske kan påverka

Den så omtalade insektsdöden går parallellt med fågeldöden osv. Om vi utarmar landskapet där allt blir högeffektiva agrarindustriella produktionsytor för bioråvara, ska vi inte bli förvånade om livet i landskapet upphör att existera – men det måste inte vara så. Det finns hundratals små eller stora åtgärder du kan göra för att gynna djur, växter,

naturtyper, kulturmiljöer, estetiskt tilltalande partier i landskapet. Här följer en lista på 13 strategier som kommer att gynna naturen i Ystad som geografiskt område. Det är ett koncentrat av möjligheter, som inspiration och idéer. Naturen i Skåne en kombination av naturlig natur och kulturlandskap. Det finns inga exakta gränser dem emellan och utarmningen sker överallt.

1. Din trädgård

Vi börjar i trädgården. Det kan vara ute på landet, i en liten by eller inne i Ystad – möjligheterna att gynna den biologiska mångfalden finns oavsett. Utarmningen i landskapet är så omfattande i stora delar av Ystads landskap att enskilda trädgårdar får stor betydelse som en sista utpost för många djur och växter. Utgångspunkten är hela tiden att öka variationen men i liten skala.

Gräsmattor utgör ofta den större delen av en trädgård. Här är en länk med fördjupad information om just gräsmattor och forskning relaterat till dessa: www.slu.se/lawn. Läs om holkar mm under rubriken: Bostadsbrist i naturen. Det har nyligen kommit en bok som heter: Naturvård för torpare (Calle Bergil) och den ger en bred meny över vad

du kan göra i din trädgård för att gynna en rik fauna och flora.

2. Gemensamma ytor i tätort

Om du hyr bostad, är med i en bostadsrättsförening eller byalag kan det finnas möjligheter att påverka gemensamma ytor inom eller vid tätbebyggt område. Det kan t ex handla om gemensamma grönområden såsom parker, uteplatser, skolgård eller kanske områden som inte används alls. Först och främst är det viktigt att bevara de naturmiljöer som redan finns. Det kan handla om äldre träd, öppna diken, igenväxta trädgårdar och sk ruderatmark (se nedan). Om det finns kringliggande parker och naturområden, försök att skapa angöring så att dessa områden hänger ihop i en grön struktur. En mer offensiv strategi är att utveckla nya gröna och/eller naturliknande miljöer genom att t ex bryta upp asfalt, betongplattor och gödslade och därmed ensartade gräsmattor. En rik variation av träd, buskar, vatten, blommor osv kommer att gynna exempelvis sjungande fåglar, dämpa buller och minska luftföroreningar. Variationen i sig ger också möjligheter till lek och avkoppling – närmiljön ska ju uppfylla många önskningar.

3. Bostadsbrist i naturen

Bostadsbristen är skriande för många vilda djur. Det beror på att vi människor sköter skogen, jordbruket och städerna på ett alltmer ”perfekt sätt”. Det innebär att håligheter i t ex äldre träd, stengärdesgårdar och ödehus har försvunnit. Ett sätt att råda bot på bostadsbristen är att vi människor konstruerar ersättningsmiljöer för de häck- och övervintringsmiljöer som tidigare fanns. Det finns numera en mängd holkar att köpa, eller ritningar... för den händig. Fåglar är alltså i fokus men utbudet av holkar som attraherar specifika grupper av fåglar och/eller enskilda arter är numera omfattande. Det nya som hänt är holkar/bo som riktar sig till nya ”målgrupper”, främst fladdermöss, bi och humlor men det finns även holkar som avser ekorre (äter ej fågelungar) och hasselmus. Det finns en omfattande kunskap om hur holkar, plattformar (änder, rovfåglar, vit stork) och andra bon ska konstrueras och placeras. Det handlar om storlek på ingångshål, holkens storlek men även materialval, form och färg. Det handlar om placering i höjdd, väderstreck, vind, sol, närliggande naturtyper osv.

forts. nästa sida

Glöm inte att värna de naturliga, slumpartade eller kanske oavsiktliga möjligheterna för djuren att hitta boplatser. Det gör du bäst genom att inte städa bort miljöer som innehåller håligheter, vare sig det är gamla träd, jordkällare, takpannor med håligheter eller en hög med stenar.

4. Död ved ger liv

Död ved lever mer än levande träd, när det kommer till antalet djur och växter som lever i, på och av materialet. Vill du gynna fåglar, insekter, svampar, fladdermöss m fl så ska du se till så att död ved blir kvar i trädgården, parken, i skogen osv. Prioritera grövre stammar, gärna solexponerat. Hugg inte ner träd som drabbats av sjukdomar (alm, ask mm). Ser du risk för att ett träd ska falla ner på ett olämpligt sätt kan du istället fälla trädet och låta stammen ligga. Ett alternativ är att kapa delar av trädet. Återkommande radikal beskärning (sk hamling) av levande träd skapar miljöer som gynnar biologisk mångfald på liknande sätt som döda träd. Det finns urskogar med 100 m³ död ved per hektar medan en vanlig odlad industriskog innehåller i snitt 8 m³ och då mest klena granar som dött i förtid.

5. Vatten ger liv

Vatten ger liv. Men det visste du ;-)
På samma gång har vi människor torrlagt en stor del av Sverige, särskilt Skåne och därtill i särskilt stor utsträckning i sydöstra Skåne. Det innebär att vadare, änder, doppingar, trollsländor, grodor, fladdermöss osv har svårt att klara sig. Uträtning av åar, bäckar och diken samt kulvertering av dessa minskar möjligheterna för djur och växter att dra nytta av vattnet. Många vattensystem är därtill rensade (återkommande och på sätt som slår ut livet i åarna) och bemängda med hinder som blockerar för vandrande fisk. Vad som är positivt i sammanhanget är att det går mycket snabbt att återskapa förlorade vattenmiljöer. En nedhuggen naturskog får inte ens våra barnbarnsbarn tillbaka men en våtmark kan bli miljö för fåglar och grodor inom ett år. Åtgärder i den lilla skalan kan vara en liten damm i din trädgård eller avveckling av kulvert för ett dike. Kommuner kan, om de vill, planera in dammar, våtmarker, öppna diken och åar samt återskapande av meandring. Det kan till och med vara så att sådana åtgärder löser dagvattenproblem samt bidrar till utjämning vid extrema flöden. I jordbrukslandskapet handlar det ofta om att upphöra med dränering i områden som tidigare

och naturligt varit våtmarker. Ibland krävs utgrävning och dämning, men det finns gott om lägen där detta inte krävs. De absolut högsta naturvärdena erhålls om våtmarker återskapas på betes/ängsmark och där strandzonen alltså kommer att hävdas. Det gynnar bl a våtmarksfåglar som håller på att utrotas från Skåne. Även sk översilning där vatten från t ex en bäck leds över en gräsmark, är av särskilt stort värde för den biologiska mångfalden. En generell regel är också att undvika branta kanter närt t ex en damm skapas. Strandzonen ska vara flack. Det finns relativt generösa bidrag ett erhålla för att återskapa och även för att sköta våtmarker. Det gäller främst jordbrukslandskapet men stöd finns också för motsvarande åtgärder i skogen. Kontakta länsstyrelsen i Skåne respektive Skogsstyrelsen för rådgivning. Obs, för mindre dammar i trädgård etc går det normalt ej att få bidrag. Se vidare under "Ekonomiskt stöd till naturvårdsåtgärder".

6. Ängar är artrika – om gräset skördas och gödsling uteblir

Ängsmark är gräsmark där gräset skördas. Hagmark, där betar kreatur. Om gräset skördas sent på sommaren (juli/augusti), gräset avlägsnas och

marken ej gödslas – under lång tid – då uppstår en extremt artrik miljö. Passa även på att bekämpa invasiva arter såsom jättebjörnlöka, jättebalsamin och parkslide. I och med att arealen ängsmark minskat kraftigt är många av de djur (fjärilar, bi, humlor, gräshoppor osv) och växter (t ex orkidéer) som trivs i denna kulturmiljö numera rödlistade. Vid restaurering av ängsmark kan det vara aktuellt med aktiv insådd av ängsväxter. Den största arealen gräsmark som på något vis hävdas på sätt som delvis liknar ängshävd är idag vägkanter. Kan du återstarta eller vidmakthålla ängshävd, i din trädgård, längs med vägar (vägföreningen) eller om du äger och sköter mark – då gör du en stor insats för den biologiska mångfalden. Det handlar om åtskilliga hundra arter som kan gynnas, även på en mindre areal. Särskilt bra är det om du har djur eller någon som vill ha skördat gräs. Ängshävden har marginaliserats av ekonomiska skäl, men om du ser på ängshävden även ur ett upplevelse- och naturvårdsperspektiv, kan det alltså vara rationellt att bevara ängar.

forts. nästa sida

7. Hagar finns enbart om de betande djuren finns kvar

Nötboskap och får som betar i hagen är själva sinnebilderna av ett levande jordbrukslandskap men tyvärr alltmer sällsynt. Djurindustrier och industriell storskalig växtodling samt granodlingar tränger ut de sista betesmarkerna. Det har blivit fler hästar men detta bete är inte lika värdefullt ur ett naturvårds-perspektiv. Allt bete emellertid välkommet så länge marken inte gödslas, även tillfört foder kan dock gödsla marken. Det är de icke gödslade betesmarkerna med lång historik (kontinuitet) som har de högsta värdena för t ex blommor, fåglar och insekter. Om du äger betesmark eller fd betesmark sitter du kanske på stora biologiska naturvärden. Dessa kan bara bibehållas med fortsatt/återupptaget bete. Om marken betats tidigare går det snabbare att återskapa förutsättningarna för en rik biologisk mångfald. En fd gödslad vall kan emellertid också utvecklas till en rik hagmark, men det kräver längre tid. Tyvärr förstörs 30-40 årig vall på Försvarsmaktens och även inom länsstyrelsens naturreservat just nu. Det gäller Ingelstorp-Kabusa-området. Föreningen har sagt ifrån på skarpen men vi har tyvärr ignorerats. Detta drabbar exempelvis den

utrotningshotade storspoven. Att ha betesdjur är en relativt krävande uppgift. Kanske kan du "låna in" lite djur som betar dina gräsmarker under en del av sommaren? Ett enklare alternativ är ju att gynna de som bedriver naturbete genom att efterfråga produkter från sådana gårdar (gårdsbutiker med kött från naturbete).

8. Ett nytt skogsbruk – fritt från kalhygge och barrträdsodling

Det finns många små skogsägare i södra Sverige. Äger du skog kan du göra en stor insats för den biologiska mångfalden. Det är inte naturligt med gran, tall eller lärk i södra Skåne. Barrskogen är i de allra flesta fall av karaktären industriell monokultur (1 art, 1 ålder och avverkning innan naturvärden uppkommer) och innehåller därmed mycket låga naturvärden. Ädellövskog är däremot ofta mycket artrik och vacker även om även den kan trivialiseras genom ensidig monokultur. Ur biologisk och estetisk synvinkel är granodling värst. Kan du ta bort gran, gör det. Och plantera ej barrträd. Om det finns gran eller tall som är äldre än 150 år kan du dock låta dem stå. När barrträden tagits bort kan du välja mellan att låta naturen ha sin gång –

där lövträd återkoloniserar – eller så väljer du aktiv plantering med ädla lövträd såsom ek, bok, lönn, lind men i dagsläget ej alm eller ask (trädsjukdomar). Frihugg gärna äldre solitära ädellövträd, genomför kontrollerad naturvårdsbränning, spara gamla lövträd eller träd-individer som kan bli gamla. Låt döda grenar och stammar ligga kvar. En särskilt viktig åtgärd att bevara sk nyckelbiotoper.

Vill du vara med om att verkligen förnya skogsbruket i Sverige kan du ta steget bort från kalhyggeskogsbruket och istället satsa på hyggesfritt skogsbruk. Hur ett sådant skogsbruk kan bedrivas finns väl beskrivet i den nyutkomna boken: *Konsten att hugga träd och ha skogen kvar* (Mikael Karlsson).

9. Vårda och återskapa strukturen i odlingslandskapet

Jordbrukslandskapet genomgår ständiga förändringar, det är det normala. Problemet är att kompassen är nästan entydigt inställd på monokultur och agrar industrialisering med storskalighet som signum. Det gäller Skåne i sin helhet och det gäller helt klart Ystads kommun som geografiskt område.

Jordbrukslandskapet konstitueras av naturlig topografisk variation (istiden, geologi, höjdkurvor) och människans användning av marken för jord- och skogsbruk, infrastruktur och bostäder. När det gäller jordbrukslandskapet innebär den pågående storleksrationaliseringen att alltmer av landskapets struktur tas bort. Det gäller odlingsrösen, åkerholmar, stengärdesgårdar, trädridåer, öppna diken, skogsdungar och andra detaljer som bryter monotonin. Några nya strukturer tillkommer, bl a vindkraftverk och cykelvägar och i några fall också nya våtmarker. Den är sannolikt denna sammantagna utarmning av jordbrukslandskapet som ligger bakom insektsdöden och det faktum att många av jordbrukslandskapets fåglar helt håller på att försvinna. När såg du en raphöna senast? Möjligheten att få uppleva och läsa landskapets kulturhistoria försvinner bit för bit. Denna trend är oerhört svår att vända. Här behövs helt nya idéer och nya ekonomiska incitament för att vända utvecklingen.

forts. nästa sida

10. Bekämpa invasiva arter

Resor, handel, trädgårdsnäringen och en alltmer tätbefolkad planet gör att spridningen av sk invasiva arter ökar. Det är arter som snabbt koloniserar naturtyper där de normalt inte finns, med konsekvensen att en stor del av den ursprungliga biologiska mångfalden uttraderas. Detta fenomen börjar nu bli alltmer tydligt även i Skåne. Det gäller djur och växter och det gäller, hav, land och sjö. Det mest välkända exemplet är kanske jättelokan, men många börjar också att känna igen parkslide och jättebalsamin. Ingen har undgått att lägga märke till den sk mördarsnigeln (spansk skogs-snigel). Andra exempel är arter som aktivt planterats in, men där vi sent om sider insett misstaget, jag tänker på signalkräften och det faktum att den ursprungliga flodkräftan nästan är utrotad från Skåne idag (kräftpesten). När en invasiv art har lyckats kolonisera ett nytt område med framgång är det mycket svårt att bli av med den. Det kan dock vara meningsfullt att freda naturområden med särskilt höga naturvärden, eller varför inte din egen trädgård? I Norge har byalag och andra föreningar börjat engagera sig praktiskt med att bekämpa invasiva arter. När det gäller nya invasiva arter, så kan de stoppas i ett inledningsskede, men

det förutsätter både tidig upptäckt och tidiga åtgärder för att kunna ”mota Olle i grind”. Ytterligare exempel på invasiva arter med skånsk relevans är: mårdhund, mink, blåsvart björkstekel, svartmunnad smörbult, kinesisk ullhandskrabba, vandarmussla, sjögull, vattenpest, blekbalsamin, jätteslide, kotula och askskottsjuka samt i särskilt stor utsträckning: vresros.

11. Ruderatmarker

Ruderatmarker är ett samlingsnamn för miljöer som tidigare använts för t ex industrier, deponier, järnvägar, vägar, flygplatser, upplagsplatser, grusgångar, schaktmassor, sandtag, grustag och hamnar. Tvärtom vad man skulle kunna tro så är dessa miljöer ofta mycket mer artrika än t ex granodling och rapsfält. Tyvärr vill ofta kommunala planerare och beslutsfattare städa bort dessa miljöer i tron att de gör miljön en tjänst. I själva verket försvinner kulturmiljöer som innehåller hundratals djur och växtarter, t ex backsvala och strimsporre. Om en kommun vill ha intressanta naturområden i stadsnära lägen kan det därför vara en bra ide att delvis bevara sk ruderatmarker, t ex gamla banvallar. Det innebär på samma gång att minne bevaras från en

historisk epok, vilket för staden ger en större mångfald vad gäller kulturhistoria. Ystads kommun städar just nu bort en stor del av de intressanta ruderatmarkerna, det gäller hamnen såväl som banvallarna. En kombination av kulturhistorisk och biologisk utarmning av staden Ystad. Det är ogenomtänkt.

12. Biologiskt kulturarv

När det kommer till trädgårdar och jordbruk så finns det ett genetiskt kulturarv i form av tidigare nyttjade nyttoväxter, prydnadsväxter och domesticerade djur. Industrialiseringen av jordbruket och trädgårdsnäringen har slagit ut nästan allt detta, men det finns rester här och var. Inom ramen för Programmet för odlad mångfald (SLU) har denna genetiska mångfald kartlagts. Det finns en hel del lantbrukare och trädgårdsodlare som är engagerade i dessa frågor vidhängande intresseföreningar. Ett aktuellt exempel på där äldre sorter inventerats på samma gång som en uppåtstigande näring dragit nytta av det genetiska kulturarvet är lokala ölbryggerier och dess efterfrågan på humle. Linderödsgrisen och rödkulla är två välkända exempel på djurraser som räddats tack vara engagemang för det genetiska kulturarvet. Genom

att efterfråga fröer från mindre vanliga sorter kan du själv bidra till att vidmakthålla det genetiska kulturarvet.

13. Acceptera naturliga händelser...

Det är bra när naturen rumsterar runt och hamnar i "oordning". Acceptera delar av detta – det gynnar också den biologiska mångfalden. Det kan handla om att konsekvenserna av mindre bränder, skred, träd-sjukdomar, erosion, stormfällan och översvämning helt eller delvis ska accepteras – ej städas undan. Sådana händelser kan istället vara starten för en spännande utveckling av fauna och flora på din mark.

Sindre Magnusson

*Artikeln i sin helhet finns på:
www.ystad.naturskyddsforeningen.se*

Verksamhetsberättelse 2017

Naturskyddsföreningen i Ystad är lokalförening inom Naturskyddsföreningen och dess länsförbund, Naturskyddsföreningen i Skåne.

Naturskyddsföreningen i Ystad har under året samarbetat med Naturskyddsföreningens lokalkretsar i Simrishamn, Sjöbo, Skurup och Tomelilla.

Exkursioner, föredrag och bildvisningar har dessutom arrangerats tillsammans med Studieförbundet och Naturskyddsföreningarna i Simrishamn, Sjöbo, Skurup och Tomelilla.

Representation

Naturskyddsföreningens i Ystad styrelse 2017: Sindre Magnusson, ordf., Raija Lanås, v. ordf., Bengt Celandér, sekreterare, Lisbeth Borgström, kassör, Margareta Lennartsson Nørregård, Helen Nilsson, Simon Lundin. Suppleanter: Birgitta Prahll, Kerstin Svensson och Bert Rydhagen.

Revisorer: Kerstin Nilsson, Kerstin Persson. Suppleanter: Birgit Andersson och Bruno Andersson.

Naturskyddsföreningens i Ystad representant till Naturskyddsföreningens riksstämma: Årsmötet beslöt lämna styrelsen befogenhet att utse representant.

Naturskyddsföreningens i Ystad representanter vid NF:s i Skåne årsmöte: Årsmötet beslöt lämna styrelsen befogenhet att utse representanter.

Naturskyddsföreningens i Ystad ledamot NF:s i Skåne kretsrad: Årsmötet beslöt lämna styrelsen befogenhet att utse representant.

Naturskyddsföreningens i Ystad valberedning: Olle Ohlsson, Göran Prahll och Christer Salomonsson.

Årsmöte, styrelsemöten.

Naturskyddsföreningens i Ystad årsmöte hölls den 22 mars 2017. Ledamöter i styrelsen samt ordförande i styrelsen, tillika föreningen, valdes. Efter årsmötet visade Sven Svensson, Kåseberga, bilder och berättade om sina naturupplevelser.

Sindre Magnusson deltog i Naturskyddsföreningens riksmöte 17-19 juni.

Helen Nilsson och Sindre Magnusson deltog stämma för Naturskyddsföreningen i Skåne.

Naturskyddsföreningen i Ystad har haft nio ordinarie styrelsemöten.

Redaktionen för YstadNatur har träffats fem gånger.

Medlemmar

Naturskyddsföreningen i Ystad hade vid 2017 års utgång 565 medlemmar.

Exkursioner, föreläsningar, m.m.

Under 2017 har NFY arrangerat tjugo exkursioner, föreläsningar, bildvisningar, några av dem samarrangemang med grannkretsar.

Ejderns dag, ett tvådagars arrangemang 8-9 april med storbildsvisning från pågående fågelsträck. Kommentarer och föreläsningar av olika experter, bl.a. SOF:s ordförande. Ca 900 personer besökte arrangemanget och tog del av visningar och föreläsningar. Ekonomiska bidrag från bl.a.

Sparbanken Syd, Turistnämnden i Ystads kommun, NF Riks, länsstyrelsen i Skåne län, Region Skånes miljöfond, Kåseberga rökeri.

Under ledning av Sindre Magnusson och Gert Ljungqvist anordnades under hösten en fågelcirkel med fyra sammankomster.

Skrivelser

NFY har i skrivelse till Länsstyrelsen i Skåne län krävt åtgärder, dels mot överträdelser av reservatsbestämmelserna för Ingelstorps mosse, dels mot bristande skötsel av reservatet. Ett möte med representanter för LS, kommun och NF i Ystad har hållits på plats i Ingelstorp.

NFY har i skrivelse till Ystads kommun ställt frågor om offentlig upphandling där bl.a. palmolja ingår. Vi har fått svar från kommunen.

NFY har följt ett ärende om en ev. bana för miniracing vid Öja mosse.

En skrivelse har riktats mot skötselplanen för Kabusa skjutfält, bl.a. avseende årensning.

Sammanträden, konferenser m.m.

Margareta Nörregård är NFY:s representant i Vattenrådet för Nybroån, Kabusaån och Tyke å och har deltagit i dess sammanträden.

Margareta Nörregård och Sindre Magnusson har deltagit i HUT Skånes vattenmöten.

Sindre Magnusson, Kerstin Svensson och Bert Rydhagen har deltagit i möten med ÖMAS (miljöinriktad skötselplan för Kabusa skjutfält).

På Återbruksdagen, arrangerad av Ystads Bibliotek och Ungdomens hus deltog NFY med ett informationsbord där Lena Holmqvist och Lisbeth Borgström presenterade vår verksamhet.

Lisbeth Borgström och Bert Rydhagen deltog i invigning av ny spång efter rensning av dammen i Marietorps naturskola.

Lisbeth Borgström, Bengt Celander, Sindre Magnusson och Bert Rydhagen deltog i planeringsmöte med våra grannkretsar den 9 november i Sjöbo.

Vid Ystad kommuns informationsdag för nyinflyttade den 26 nov. fanns också NFY på plats och informerade

om sin verksamhet.

Margareta Nörregård deltog i grodseminarium på Länsstyrelsen i Malmö den 7 december.

Kontakter med politiker och tjänstemän vid kommun och länsstyrelse har tagits vid flera tillfällen under året, speciellt rörande naturreservatet Ingelstorps mosse och dess framtida skötsel.

Sindre Magnusson träffade vid ett frukosmöte i Malmö NF:s ordförande för en diskussion om inriktningen av riksförbundets arbete.

Sindre Magnusson och Simon Lundin har haft möte med Johanna Sandahl, ordf. i NF Riks, och Karin Lexén, generalsekreterare, om strategier för att stärka arbetet med biologisk mångfald. Detta följdes upp vid möten i Stockholm 26/9 och 30/11.

Övrigt naturvårdsarbete

NFY stöder genom medlemskap Kungsörn 72, Hörjelgårdens vänner och Storkprojektet.

Kerstin Svensson är floraväktare och har deltagit i möten om bevakning och skydd för vår flora.

Kurt Ivarsson är kommunornitolog

Hörjel med Bengt Nihlgård den 9 juli. Foto: Bert Rydhagen

med speciell bevakning av kornsparv och har också deltagit i möten för kommunornitologer.

Skarviken har inte betats under året.

Tack!

Styrelsen i NFY vill tacka alla som under året bidragit till arbetet för en god miljö i vår kommun. Vi har under året haft fler medlemmar än någonsin och det förpliktar. Ett mål är att få fler att bli aktiva i föreningens arbete. Vi har haft en

god uppslutning på exkursioner och möten. Vi tackar för extra bidrag som tillåter oss att t.ex. ge ut vår tidskrift YstadNatur. Förutom tack till ovan nämnda sponsorer till Ejders dag: Tack till Löderups församling för kollekt till vår verksamhet och till ICA Super och ICA Kvantum för skänkta varukorgar till lotterier. Styrelsen hoppas på fortsatt intresse under kommande år.

*För styrelsen i Naturskyddsföreningen
i Ystad. Sindre Magnusson ordf.*

Kallelse till kretsstämma

Medlemmarna i Naturskyddsföreningen i Ystad kallas härmed till ordinarie kretsstämma (årsmöte) onsdagen den 21 mars 2018 kl. 19.00 i Norreportskolans matsal. Efter mötet visar medlemmar sina bilder från året 2017.

Dagordning

1. Val av ordförande för stämman.
2. Val av sekreterare för stämman.
3. Val av två protokollsjusterare att jämte ordföranden justera protokollet.
4. Fråga om stämmans stadgeenliga utlysande.
5. Styrelsens verksamhetsberättelse och ekonomiska berättelse.
6. Revisorernas berättelse.
7. Fastställande av resultat- och balansräkningar.
8. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen för föregående års förvaltning.
9. Beslut om antalet styrelsemedlemmar och suppleanter och mandatperioder för dessa.
10. Val av ordförande för kretsen, tillika styrelsen.
11. Val av övriga styrelseledamöter och suppleanter.
12. Ev. fyllnadsval.
13. Val av två revisorer och två revisorssuppleanter.
14. Val av tre ledamöter i valberedningen.
15. Ärenden som väckts genom motion.
16. Övriga frågor. Förslag från stämman för diskussion, ej beslut. Information från styrelsen.
17. Stämmans avslutande.

Fotlisan

Fotvård - Medicinsk, auktoriserad fotterapeut.

Eva Hultberg

Tel 0411-177 50

Jag finns på Lurendrejargränd 1 (bakom Sagahuset).

Handikappvänligt

**VÄLKOMMEN
TILL**

life

**STANS AUKTORISERADE
HÄLSOBUTIK**

STORTORGET 12
YSTAD
Tel 0411/109 69

Mot nya äventyr?

Hos oss får du
lånelöfte inom 24 timmar och
räntefritt handpenningslån i 3 månader!

www.sparbankensyd.se

Sparbanken Syd

FISKE SPORTBODEN

— ALLT INOM FISKE OCH FRITID —

Fiske och Sportboden har satsat ännu mer på friluftslivsprodukter.

Vi säljer Haglöfs, Pinewood, Didriksson, Merrell, Salomon, Viking, Tretorn m. fl.

Hjärtligt Välkomna

Tel. 0411-129 79 Österportstorg 1 YSTAD www.fiskeosportboden.se

Lär dig mer om svampar med Jan Friheden som ledare.
Plats: Snogeholm, Gydarp. Foto: Lisbeth Borgström

Ett mindre strandpippar lyckades få fram en unge på en tillfällig blöt sandyta vid byggandet av det nya industriområdet i Ystad. Foto: Bert Rydhagen

Vindpinad tall i Sandskogen. Foto: David Altengård

Ejderns dag i Kåseberga. Anders Wirdheim föreläser om sträcket. Foto: Bert Rydhagen

Nästa nummers tema *Biologisk mångfald*

Om du inte redan är medlem
i Naturskyddsföreningen

Lisbeth Borgström
0730 455 212
lisbeth.borgstrom@telia.com

Facebook
[@snfystad1](https://www.facebook.com/snfystad1)

